

ПОЕТИЧКИ *MULTITASKING*

Бојана Стојановић Пантовић, *Повреда белине*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2021

*Борим се за своје сећање. Борим се за зрно тивоћа присусиња у мени,
заувек незапамћено, незабележено, да и оно несћане једном заједно
са мном. О тивојој самоћи сам говорила. О томе да ће нема.
(„Зид иза”, *Бескрајна*, Бојана Стојановић Пантовић)*

*И кад се једном срећнемо ојей, / можда нећемо бићи две, /
већ само једна. / Моје и тивоје памћење / обрлиће време, /
као и заборав. // Као и заборав.
(„Причаћу ти, једном”, *У обручу*, Бојана Стојановић Пантовић)*

Богата метафоричност, колоритна компактност, разуђена, слојевита, а функционална симболичност, промишљено варирање и у кохерентан семантички систем повезивање мотивских (јесен, меланхолија, време, сећање, писање) и хронотопских (град, гробље) доминанте, стабилна, доследно спроведена ауторска позиција, те разгранат слој интертекстуалних, аутореференцијалних и метапоетичких компоненти, збирку песама *Повреда белине* Бојане Стојановић Пантовић чине интригантним, поетички самосвојним, херменеутички пријемчивим, инспиративним и уметнички успешним остварењем. Састављена од циклуса „Мали градски комади”, „Чауре стиха”, „У години која истиче” и „Злато осветљено изнутра”, а пропраћена за разумевање значењских планова збирке ин-структивним и подробним поговором „У чаури белине” Јелене Марићеве Балаћ, *Повреда белине* поетичку препознатљивост у оквирима савремене српске књижевности остварује како уклопљеношћу у ауторкин опус (дијалогом са системом мотива успостављеним у претходним песничким збиркама Бојане Стојановић Пантовић) тако и значењским слојем који би се могао одредити као разгранато, динамично, провокативно, а поетички сврсисходно наслеђе српског и европског експресионизма.

Тако, први циклус *Повреде белине*, „Мали градски комади”, састављен од ненасловљених песама у којима се нагло, као у својеврсним филмским кадровима, смењују разнолики урбани пејзажи, али у којима се може уочити и амбивалентан однос лирске јунакиње спрема града (град као извор збње, егзистенцијалне nelaгоде „град / напад панике / од јутра до вечери”, или град као место присности, познатости, топлине „И ево ме најзад / пред једним туђим градом / који некако чудно осећам као свој”), при чему се и у онтолошки статус града уписује дубоко противређе (град постоји као реални топоним, нпр. Грац или пак као измаштани, онирички простор „Ти, ја и нестваран град / ноћас заједно одзвањамо”) повезан је, с једне стране, са прозаидама циклуса „Девојка на мосту” збирке *Заручници вајре*, у којима су, у духу суматраистичких

Црњанскових путописа, кроз призму свести путнице преломљени изглед и културна историја немачких градова Берлина, Лајпцига, Халеа и Хамбурга, док, са друге стране, овај циклус, помињањем аустријског града (Граца) и *тријумфа синестезије* као иманентно-поетичког начела организације језичке и искуствене грађе, реферира, уједно, и на поезију аустријског песника Георга Тракла.

Имајући у виду да прозаиду „Зид иза” збирке *Бескрајна* отвара мото из Тракловог „Хелијана”, у стиховима друге песме „Малих градских комада”: „девојке се увијају / као винова лоза уз шипку // наранџе дремају / у чинији на столу”, могуће је препознати суптилну алузију на „Псалм” Георга Тракла, тј. на представу како „Жене њишу куковима под пузавицама и огњеним цвећем / кад се распева море”, као што и Траклово јужно-пацифичко острво из овог остварења посвећеног Карлу Краусу, као симбол утопијског простора („Постоји острво у Јужном мору, / што дочекује бога сунца. [...] О, наш изгубљени рај.”), обележен аудитивним сензацијама (ударцима бубњева) свој пандан задобија у „Кућ[и] излазећег сунца” Бојане Стојановић Пантовић, у којој „крцкају / звуци плоче на 33 обртаја”. Будући да се, према истраживању Олге Елермајер Животић, Траклово острво у Јужном Пацифику у стваралаштву Милоша Црњанског преобразило у Цејлон, Целебес, Хиос, и коначно Суматру, *кућу излазећег сунца* збирке *Повреда белине*, неопходно је сагледати као изгубљени рај до којег се доспева контемплацијом о пролазности и негативном учинку протока времена. На сличан начин, речи којима је Олга Елермајер Животић одредила Траклов „Псалм”, увидевши у дочараном острву „[...] један изгубљен, далек свет првобитне лепоте, [али и] осиромашење и патњу песника због тог губитка, и његову чежњу за неповратно изгубљеним рајем” могу се разумети као најадекватније поимање чежње за ишчезлим простором среће, младости („некадашњи идоли / оседели и помало сенилни”) и лепоте лирског субјекта једног *малој трагској комага* српске песникиње. Не изненађује, такође, интертекстуални дијалог *Повреде белине* са раном поезијом и лирском прозом Милоша Црњанског (на коју је утицао Тракл), где би судбина кестена, из истоимене песме, у којој је цитиран стих из „Пролога” Милоша Црњанског („*Судбина ми је сјајна*”) фигурирала као метафора песничке судбине/судбине поезије, као што се у кестену открива симболична ознака сâме песме и њене јесење егзистенције. Стваралаштво Георга Тракла, Милоша Црњанског и Бојане Стојановић Пантовић повезује мотивски комплекс који чине јесен и меланхолија, односно амбивалентан став спрам урбаних предела, ониричка, фантазмагорична компонента, као и особена поетика боја.

Мотив јесени у поезији Бојане Стојановић Пантовић, као чинилац метапоетичке равни и компонента интертекстуалног дијалога са ауторима српског и аустријског експресионизма, има изразито симболичну и метафоричну вредност. Поетички дух *Повреде белине* био би „добри

дух јесењих врелих / и магловитих дана, / врхунски мештар метафора”, како је именован у песми „Сатница”, природа у циклусу „Злато осветљено изнутра”, са доминантно јесењим штимунгом („Јесен неопажено корача”, низ дрвећа утонуо „у ранојесењу измаглицу”) симболизује зрење, пуноћу и тиху самоспознају, док „доба / мога кестеновања” (песма „Судбина кестена”) представља, заправо, метафоричну ознаку доба песничког стварања – ослобађања од зеленог, бодљикавог оклопа, тј. чауре и уметничког осамостаљења. Коначно, у песми индикативног наслова „Сан јесење ноћи”, стиховима „јесен усамљеника, / како песник каже” директно је призвана поезија Георга Тракла, аутора „Озарене јесени”, „Песме о сатима” („Лишће се у јесен боји пурпуром...”), „Хелијана” („Када се зајесени / јави се трезвена јасност у гају.”) и „Јесени усамљеника” („Обиљем плода тамна јесен трепти, / пожуteo је сјај лепих летњих дана.”), а уједно и прозе и поезије Милоша Црњанског, пре свега, *Дневника о Чарнојевићу* („Јесен, и живот без смисла.”) и *Лирике Ийјаке* (са стиховима „Певаће ти: да сам ја љубио јесен, / а не твоје страсти, ни чланке твоје голe, / но стисак грања руменог увенулог.” и „Све ми се чини због тебе је јесен” песама „Серената” и „Мрамор у врту”).

Поред мотива јесени, и мотив Месеца у збирци песама *Поврега белине* прикључује се склопу метафоричног *наслеђа суматраизма*. Двогуба метафора *месечеве срџа*, која у *Стражилову* Милоша Црњанског постаје *сребрни лук*, односно слика *месечеве сенке* са којом лирски субјект Црњанскове лирике пореди себе и своју душу, везане су за топос смрти, али и за ноћ, тајанственост, мистичност (како их у монографији *Српски експресионизам* тумачи Бојана Стојановић Пантовић), тако да је и Месец циклуса „Злато осветљено изнутра”, који се јавља „Уоквирен на небу / Обавијен облаком”, односно као агенс ноћних збивања „Непомичан месечев израз / потпуно округао још ноћас, / хушкајући псе на лавез, // Ставља људима / бодез у руке / мртвима пева успаванку” у несумњивој вези са топосом смрти, Задушницама и хронотопом гробља. Наведеним мотивима се, у епилошком цкласу ове збирке, на инвентиван начин тематизује однос живих и мртвих („јер тамо где си ти / ваљда је топлије, // од ове хладне коже / под маском”), вешто уклопљен у атмосферу ноћи, тајанства и језе. Драгоценим се указује запажање Бојане Стојановић Пантовић, изнето поводом поезије Милоша Црњанског, како је Месец „примарно женска планета”, тј. мотив који може означавати не само тајанственост и мистичност већ, пре свега, *женствѣносѣи*, чиме се доспева до најрелевантнијег значења мотива Месеца у *Поврега белине* – значења продужетка и продубљења дијалога са фигуром мајке (дијалога започето у збирци која претходи *Поврега белине*, збирци *У обручу*), односно значења проширења породичног тематско-мотивског круга поезије Бојане Стојановић Пантовић.

Уз јесен и Месец, поезију Георга Тракла, Милоша Црњанског и Бојане Стојановић Пантовић повезује, исто тако, наглашено присуство

породичних, пре свега, женских фигура. Рефлекс инцестуозне везе са најмлађом сестром Маргарете Гретл Тракл, у поезији Георга Тракла учестало се јавља мотив сестре, лирика и проза Милоша Црњанског обележени су фигурама љубавнице и мајке (ова друга подесна је за психоаналитичко тумачење), док су за поезију Бојане Стојановић Пантовић карактеристичне, такође, женске фигуре (знатно другачијег значења него код Тракла и Црњанског), пре свега, фигуре мајке и ћерке. „Породични сценарио”, како је означен у песми „Знала сам да ће доћи” збирке *Повреда белине*, овај мотивски круг доследно се развија у целокупном песничком опусу Бојане Стојановић Пантовић. Појединачна песничка остварења (песма „Кћи” збирке *Бескрајна*, *ејилошка* песма збирке *Исијавање* „Ово и оно време”), односно целе песничке књиге (*Заручници вајре*, са посветом „Мајци Олги”) посвећене су блиским женским особама из породичног окружења (мајци и ћерки), или се одређеним биографским околностима, попут датума рођења или оностраног, у пепелу материјализованог присуства (песме „Закон урне” збирке *У обручу* и „Сретење” збирке *Повреда белине*) алудира на присуство једне од ових двеју жена (присуство мајке), да би све поменуће породичне улоге биле интериоризоване у бићу лирске јунакиње, забављеном поступком само-спознаје, тј. покушајем разграничења временских равни и задатком разлучивања „ко је ту родитељ / а ко дете”. Неопходно је учити како песме посвећене ћерки („Ово и оно време”, *Исијавање*) и мајци („Причаћу ти, једном”, *У обручу*) имају композиционо важну и снажно маркирану позицију (неретко су у питању пролошке, чешће епилошке песме), те у том контексту ваља протумачити прозаиду „Доба неолита” којом се збирка *Повреда белине* затвара, прозаиду у којој се у матријархату као временски измакнутом (у прошлост поринутом) утопијском идеалу друштвеног уређења „[...] кад су владале жене, мајке и ћерке без оружја, окупане у плаветнило, ритмичних покрета, племените и бремените као фигурина на твојем длану [...]” сагледава позитивна вредност, али посредством којег се, уједно, превладава за *Повреду белине* кључна опозиција смрт: живот, бременитост, рађање. На овај се начин, управо у фигури жене (мајке, оне која рађа, дарује живот), препознаје начело отпора свепрожимајућој смрти и пролазности, односно начело цикличности живота, природе, времена сâмог. Породични тематски круг у *Повреди белине* сведочи исто тако и о стабилности и доследности ауторске позиције целокупног песничког опуса Бојане Стојановић Пантовић. Наиме, за разлику од закључка (изведеног на основу песме „Гардиста и три питања” и прозне збирке *Приче о мушком*), из монографије *Српски експресионизам*, како је песничка /ауторска позиција Милоша Црњанског *доследно мушка*, за ауторску позицију поезије Бојане Стојановић Пантовић може се приметити да је, напротив, *доследно женска*, она која тематизује женску егзистенцијал-

ну визуру, емоционални склоп, али и позицију остварену у ликовима (тачније, личностима) жена (првенствено мајкама и ћеркама).

Повреда белине Бојане Стојановић Пантовић, поред јесени, Месеца и *йородичної сценарија*, експресионистичкој (како Тракловој тако и Црњансковој) лирици сродна је и по специфичној, семантички компактној, доследно изведеној и упечатљивој поетици боја. Одевеност мајки и ћерки „у плаветнило”, из прозаиде „Доба неолита”, у вези је како са мотивом *дубокої йлавої*, из прозаиде „Небо над Берлином” (збирка *Заручници вайре*) „Све је било ту: дубоко плаво, људско, смирујуће, безопасно”, тако и са песмом „Дубоко плаво” (збирка *Повреда белине*), у којој морско пространство поприма обележје метафоре бестелесног, метафизичког, материјалне стране лишеног постојања, реализованог у обличју светлости и пене. Поетику боја *Повреда белине* потребно је довести у везу са естетичким поставкама сликара и теоретичара експресионистичке групе *Плави јахач*, Василија Кандинског, који у монографији *О духовном у уметности* (1912) за плаву примећује да је типично небеска боја, са тенденцијом гравитирања ка семантичким импликацијама мира „Идући сасвим дубоко, плаво развија елемент мира”, туге, патње, бола „Тонући ка црном, оно добија призвук нељудске туге”, односно озбиљних душевних стања: „То је бесконачно продубљење у озбиљна стања где нема краја и не може га ни бити”, што је све сабрано и сублимисано у женском иксуству, као доминантном ауторском становишту *Повреда белине*. С друге стране, бела боја, заступљена у насловној синтагми и појединачним песмама најновије песничке збирке Бојане Стојановић Пантовић, симбол је мира и тишине, али такве тишине која, по Кандинском „[...] није мртва већ пуна могућности. Бело звучи као тишина која се наједном може разумети. Она је ништа које је младо или, још тачније, које је на почетку, које се рађа.” *Нишџа* које је пуно могућности, подложно рађању, стварању и разумевању прераста у метафору списатељског чина, као процеса у којем се једначе егзистенција, озледа и поетика (бивање, повређивање и писање) „где настане песма ту више нисам ја / већ повреда белине” („Повреда белине”), односно процеса у којем се белина папира гестом самоповређивања (утискивања сопственог бића и властитих речи) трансформише у могућност, у аутентично уметничко (песничко) дело „Овај приказ сам одавно / морала да утиснем // да повредим белину папира”. Поред белине, за конституисање метапоетичке равни збирке *Повреда белине* важни су мотив кестена и метафора чауре. Описана у песми „Шта песници знају” збирке *Лекције о смрти*, реч (слутња песме), која обузима лирску јунакињу, противећи се обухватању и уметничком уобличењу, која „вијори у подсвести, док не отпадне као петелка / или се откотрља као кестен, који безуспешно тражим у парку”, мотивска константа кестена у збирци *Повреда белине* везује се за сећање „У години која истиче / покушавам да распламсам сећање / попут врелог кестења

/ али остаје само ољуштена кора / и дим на ветру.” („У години која истиче”), односно за ослобођење од опне/бодљикавог оклопа/омотача („Судбина кестена”), што би била симболична репрезентација стваралачког поступка, чиме се мотив кестена доводи у везу и са метафором чауре. Конфрнтиран *осећај свакодневице*, који се приликом стваралачког чина потискује, и *чауре стиха*, које постају једина брига лирске јунакиње предане писању, из песме „Под напоном”, у интертекстуалном и аутопоетичком су дијалогу са мотивом тела, перципираним као *тешкобна чаура* „Из које пред свитање / Лептирица не излази” песме „Лептирица” објављене у збирци *Исијавање*. Исто тако, трпљење језика и вечни пасив („Сва глаголска времена / Пресељена у вечни пасив / У трпљење језика”) песме „Лептирица” задобијају пандан у аористу/*Präteritum*-у песме „Аорист”, као иронично-критички интонираном пређашњем свршеном времену, које својом окончаношћу (везаношћу за једну временску димензију) одудара од егзистенцијалне ситуације *сабирнице времена* чије је биће инхерентно амбивалентно, тј. оно које се перманентно колеба између кретања, одласка и његове илузије „Као да нисам ни отишла, / као да се нисам ни вратила” („Као да нисам ни отишла”), односно „Одох, на пример, / кажем сваки дан, / и не размишљам у којој сам / временској димензији” („Аорист”). За тематизацију процеса настанка песничког дела у збирци *Повреда белине* битна је категорија времена. Писање се везује за верске и државне празнике („После прве руке”), за фрагментарни, исецкани, успорени, лирској јунакињи припадајући „двосатни час самоће” („Сатница”), као што се у тензији „између написаног и изговореног” („Multi-task”) уочава стваралачки импулс, „слутња[а] мелодије и фетус слике”, као могућност настанка књижевног дела. Сâм чин писања, у складу и са повредом из наслова збирке, одређен је као „трпно стање” („Врхови прстију”), као *вечни њасив* процеса самоисписивања, саморазумевања и уметничког самоостварења.

Начело симултанитета, синестезије, multitasking-а препознаје се као модус организације тематско-мотивског комплекса, композиције, али и богатог интертекстуалног слоја песничке збирке *Повреда белине* Бојане Стојановић Пантовић. Утицај поезије српског и аустријског експресионизма (пре свега, Георга Тракла и Милоша Црњанског) на конституисање мотивског склопа *Повреде белине* указује се као посве оригиналан и функционалан лирски дијалог, док се у *числом облику екстазе* уочава како начело формалне организације збирке тако и читалачки доживљај овог особеног, интригантног, уметнички успелог поетичког *multitasking*-а.

Др Милица В. ЂУКОВИЋ

Научни сарадник

Институт за књижевност и уметност

Београд

tiskicvet38@gmail.com